บทที่ 6
จริยศาสตร์ของอริสโตเติล

หัวข้อ

1. จริยศาสตร์ของอริสโตเติล
2. วิจารณ์ทฤษฎีทางจริยศาสตร์บางทฤษฎี
3. ความคิดทั่วไปเกี่ยวกับการอยู่ดีกินดี
4. คุณธรรมคืออะไร และการจำแนกคุณธรรม
5. ลักษณะคุณธรรมทางศีลธรรม
6. คำสอนเรื่องทางสายกลาง
7. คนที่มีความสุขคือคนเช่นไร?
8. คุณธรรมพิเศษของอริสโตเติล
9. ประเภทของมิตรภาพ
10. การรักตนเองและรักคนอื่น
11. ความรู้และคุณธรรม
12. ชีวิตในอุดมคติ
13. อิทธิพลของจริยศาสตร์สมัยกรีกที่มีต่อจริยศาสตร์สมัยใหม่
14. ข้อผูกพันธ์ทางศีลธรรม

สาระสำคัญ

1. อริสโตเติลถือว่า จริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่สูงที่สุด และความดีสูงสุดก็คือความสุข

2. ความดีของรัฐ มีความยิ่งใหญ่กว่า สมบูรณ์กว่า และประเสริฐกว่าความดีของปัจเจกชน

3. อริสโตเติลยอมรับว่า จริยศาสตร์ไม่ใช่ศาสตร์ที่มีความแน่นอนเหมือนคณิตศาสตร์หรือตรรกวิทยา ผลของจริยศาสตร์เป็นเพียงผลทั่ว ๆ ไป

4. ความดีของมนุษย์ที่สูงสุดนั้นเป็นอันเดียวกับคุณธรรมเรื่องการอยู่ดีกินดี หลักการอันนี้เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป แต่บางทัศนะเมื่อพูดถึงการอยู่ดีกินดีมักจะยืนยันว่าเป็นอัน

เดียวกันกับความเพลิดเพลิน ความร่ำรวย หรือเกียรติยศ

5. ในทางจริยศาสตร์ถือว่า ความร่ำรวยเป็นเพียงวิธีการดำเนินไปสู่ความอยู่ดีกินดีเท่านั้น เกียรติยศก็เป็นเพียงสิ่งที่เราต้องการเพื่อเพิ่มความเชื่อมั่นในตนเอง สิ่งเหล่านี้มิใช่จุดหมายปลายทางของชีวิต

6. คุณธรรมเรื่องการอยู่ดีกินดีเมื่อกล่าวโดยสรุปก็คือ ความดีที่ปราศจากเงื่อนไขและความสมบูรณ์ของหน้าที่ หรือการงานของบุคคล

7. อริสโตเติล ถือว่าคุณธรรมคือ สิ่งกลาง ๆ ระหว่างความพอเหมาะพอดีกับความเกินพอดี เช่น ความกล้าหาญเป็นสิ่งกลาง ๆ ระหว่างบ้าบิ่นและความขี้ขลาด

8. คุณธรรม 2 ประเภท คือ คุณธรรมทางสติปัญญา หมายถึงความรู้ทั้งทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ส่วนคุณธรรมทางศีลธรรมหมายถึงความกล้าหาญ ความรู้จักประมาณ ฯลฯ

9. คำสอนเรื่องทางสายกลางของอริสโตเติล เป็นคำสอนที่ทุกคนสามารถนำไปปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดความสุขสวัสดี สำหรับตนเองและส่วนรวม

10. คนดีตามทัศนะของอริสโตเติล คือคนที่ดำรงชีวิตตามทางสายกลาง และคนที่มีความสุขคือคนที่มีคุณธรรมประจำใจโดยปฏิบัติตามทางสายกลาง

11. ระดับชีวิตของมนุษย์มีอยู่ 3 ระดับ คือ

- ชีวิตประจำวันที่เราจะต้องเอาใจใส่อยู่เสมอ
- ชีวิตที่กำลังเป็นไปในสังคม
- ชีวิตที่ต้องการความสงบ

12. คุณธรรมพิเศษของอริสโตเติลซึ่งแตกต่างไปจากเพลโต คือ ความรู้จักประมาณ, ความกล้าหาญ ความยุติธรรม และมิตรภาพ

13. มิตรภาพเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญของมนุษยชาติ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม การมีเพื่อนที่ดีงามก็เท่ากับเป็นการเพิ่มพูนคุณธรรมเรื่องการอยู่ดีกินดีให้แก่ตนเอง

14. ความรู้และคุณธรรม อริสโตเติลยอมรับว่าเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก แต่ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน ดังที่โสเครตีสยืนยัน เพราะว่าคุณธรรมเมื่อปราศจากองค์ประกอบทางด้านสติปัญญาแล้วก็เป็นเพียงคุณธรรมทางธรรมชาติ

15. ชีวิตในอุดมคติ ตามทัศนะของอริสโตเติล คือ ชีวิตที่มีความสมบูรณ์ในหน้าที่ มีเหตุผลและมีคุณธรรม

จุดมุ่งหมาย

เมื่อได้ศึกษาบทที่ 6 เรื่อง จริยศาสตร์ของอริสโตเติลจบแล้วนักศึกษาสามารถ

1. อธิบายจริยศาสตร์ของอริสโตเติลได้อย่างแจ่มแจ้ง
2. เปรียบเทียบให้เห็นความดีของรัฐกับปัจเจกชน
3. บอกได้ว่า จริยศาสตร์ไม่ใช่ศาสตร์ที่ให้ผลแน่นอนเหมือนคณิตศาสตร์
4. วิจารณ์ทฤษฎีทางจริยศาสตร์ได้อย่างมีเหตุผล
5. แสดงให้เห็นว่าความร่ำรวย ความมีเกียรติไม่ใช่จุดมุ่งหมายทางจริยศาสตร์
6. อธิบายคุณธรรมเรื่องการอยู่ดีกินดี
7. วิเคราะห์คุณธรรมเรื่องทางสายกลางที่บุคคลควรดำเนินชีวิตไปอย่างถูกต้อง
8. จัดประเภทของคุณธรรมให้เป็นหมวดหมู่
9. ชี้ให้เห็นว่า คำสอนเรื่องทางสายกลาง บุคคลสามารถนำไปปฏิบัติได้ในชีวิตจริง
10. จัดระดับชีวิตของมนุษย์ที่เป็นอยู่ทั่วไปให้เป็นระบบที่เข้าใจง่าย
11. เปรียบเทียบคุณธรรมพิเศษของอริสโตเติลกับคุณธรรมของเพลโตให้เห็นความแตกต่าง
12. ชี้ให้เห็นความจำเป็นในการมีเพื่อนของมนุษยชาติ
13. อธิบายความสัมพันธ์กันระหว่างความรู้กับคุณธรรม
14. อธิบายชีวิตในอุดมคติตามแนวความคิดของอริสโตเติล

บทที่ 6

จริยศาสตร์ของอริสโตเติล (Aristotle 384 - 322 ค.ศ.)

1. อริสโตเติล (Aristotle 384 - 322 B.C.)

1.1 จริยศาสตร์ของอริสโตเติล

ตามทัศนะของอริสโตเติลถือว่า จริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่สูงที่สุด และอะไรคือความดีสูงสุด? อริสโตเติลตอบว่าความดีสูงสุดก็คือ ความสุข (Happiness) แต่ความสุขนี้ไม่ใช่ความเพลิดเพลิน (Pleasure) ความเพลิดเพลินเป็นผลชั้นสองของการกระทำความดี จึงรวมอยู่ในความดีสูงสุด แต่ไม่เป็นอันเดียวกันกับความดีสูงสุด

ส่วนความดีที่สูงสุดสร้างเนื้อหาแห่งศาสตร์ที่สูงสุดและศาสตร์นี้คือรัฐศาสตร์ ซึ่งเป็นวิชาที่ว่าด้วยความดีของรัฐ มีความยิ่งใหญ่กว่า สมบูรณ์กว่าและประเสริฐกว่าความดีของปัจเจกชนเพียงคนเดียว เนื่องจากรัฐประกอบด้วยปัจเจกชน ความดีส่วนหนึ่งของรัฐก็คือความดีส่วนหนึ่งของปัจเจกชน ความดีชนิดนี้เป็นสิ่งที่บุคคลบรรลุได้ด้วยการกระทำและนี้ก็คือเนื้อหาของจริยศาสตร์

1.2 วิธีการ (Method)

อริสโตเติลยอมรับว่า จริยศาสตร์ไม่ใช่ศาสตร์ที่แน่นอนเหมือนคณิตศาสตร์หรือตรรกวิทยา ผลของจริยศาสตร์เป็นเพียงผลทั่ว ๆ ไป และมักจะให้ผลที่แน่นอนไม่ได้ บุคคลผู้เหมาะสมสำหรับการตอบปัญหานี้ คือบุคคลผู้มีประสบการณ์อย่างกว้างขวางในชีวิต ได้รับการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องทั่ว ๆ ไป และบังคับหรือควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ รายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับจริยศาสตร์นี้เป็นสิ่งที่เราต้องรู้เฉพาะ คือเป็นประสบการณ์เฉพาะบุคคลและเป็นประสบการณ์ที่ต่อเนื่องกันของคนอื่นด้วย

ดังนั้น ข้อมูลต่าง ๆ ที่เราสอบถามแล้วนำมาประมวลลงเป็นหลักการทั่ว ๆ ไป

1.3 วิจารณ์ทฤษฎีทางจริยศาสตร์บางทฤษฎี

ที่ว่า ความดีของมนุษย์ที่สูงสุดนั้นเป็นอันเดียวกับคุณธรรมเรื่องการอยู่ดีกินดี (Well - Being) นั้นจึงเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่ว ๆ ไป แต่มีทัศนะที่แตกต่างออกไปอีกเกี่ยวกับการพูดถึงธรรมชาติการอยู่ดีกินดี บุคคลทั่ว ๆ ไปมักจะยืนยันการอยู่ดีกินดีว่าเป็นอันเดียวกับความเพลิดเพลิน ความร่ำรวย หรือเกียรติยศและสิ่งเหล่านี้ไม่ได้เป็นจุดหมายปลายทางของชีวิตแต่ประการใด เพราะว่าความเพลิดเพลินบางอย่างไม่ใช่เป็นสิ่งที่พึงปรารถนา ความร่ำรวยเป็นเพียงวิธีการดำเนินไปสู่ความอยู่ดีกินดีเท่านั้น เกียรติยศเป็นสิ่งที่เราต้องแสวงหาเพื่อเพิ่ม ความเชื่อมั่นให้กับตนเองในคุณธรรมที่ตนมีอยู่มากกว่าเป็นจุดมุ่งหมายที่น่าปรารถนาเพื่อผลประโยชน์แก่ตนเอง

คำสอนของเพลโตที่ว่ามีความดีสมบูรณ์ (Absolute Good) ซึ่งเป็นปฐมกำเนิดแห่งความดียิ่งของสิ่งที่ดีทั้งหลาย ต้องได้รับการปฏิเสธด้วยเหมือนกันว่าเป็นสิ่งตรงกันข้ามกับประสบการณ์ เพราะว่ามีสิ่งต่าง ๆ เป็นจำนวนมากซึ่งเราเรียก "ความดี" ได้อย่างถูกต้อง ถึงแม้ว่าไม่มีอะไรที่เหมือนกันยกเว้นแต่ว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งที่น่าปรารถนาจริง ๆ นี้หมายความว่าปัญญาและความเพลิดเพลิน ซึ่งทั้งสองเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา

อนึ่ง ทฤษฎีของพวกไซนิก (Cynic Theory) ที่ว่าการอยู่ดีกินดีเป็นอันเดียวกับการมีคุณธรรมนั้น เราไม่สามารถยอมรับได้ว่าเป็นจุดประสงค์ขั้นสุดท้าย เนื่องจากค่าของคุณธรรมต้องถูกตีราคาโดยธรรมชาติของกิจกรรมทางจิตใจและถือว่าเป็นการมีเฉย ๆ คือว่าไม่มีประโยชน์และเกือบจะไร้ความหมาย

2. ความคิดทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับการอยู่ดีกินดี

GENERAL CONCEPTION OF WELL BEING

อริสโตเติล ได้ให้คำจำกัดความที่พอเป็นแบบอย่างของคุณธรรมเรื่องการอยู่ดีกินดี โดยมีเหตุผลดังต่อไปนี้

1. การอยู่ดีกินดีต้องมีความสมบูรณ์ในตัวเอง เพราะว่าการอยู่ดีกินดีไม่ใช่เป็นจุดประสงค์ขั้นรอง แต่เป็นความดีที่ปราศจากเงื่อนไขซึ่งเป็นสิ่งพึงปรารถนา เพื่อประโยชน์ของตนเอง และเป็นสิ่งที่น่าชอบใจแก่บุคคลอื่นด้วย

2. การอยู่ดีกินดีของมนุษย์มีอยู่ในความสมบูรณ์บริบูรณ์ของหน้าที่หรือการงานของเขา ธรรมชาติของหน้าที่นี้ได้ถูกกำหนดโดยการพิจารณาถึงธรรมชาติแห่งดวงวิญญาณของมนุษย์ ที่มีวิญญาณของมนุษย์มีอยู่ 2 ส่วน คือ ส่วนที่มีเหตุผลและส่วนที่ไม่มีเหตุผล ซึ่งจะได้พิจารณาเป็นส่วน ๆ ไป ทั้งสองส่วนโดยแท้จริงแล้วก็แยกกันไม่ออก

วิญญาณที่ไม่มีเหตุผลได้แก่จิตไร้สำนึก ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งการเกิดขึ้น การเลี้ยงบำรุง การเจริญเติบโตและเหมือนกันกับชีวิตแบบต่าง ๆ และได้แก่จิตที่รู้สำนึก คืออารมณ์และความปรารถนาซึ่งมนุษย์และสัตว์ชั้นต่ำมีร่วมกัน วิญญาณที่มีเหตุผลเท่านั้นเป็นส่วนพิเศษสำหรับมนุษย์ อารมณ์และความปรารถนาของมนุษย์โดยธรรมชาติตกอยู่ภายใต้อำนาจของเหตุผลซึ่งเป็นผู้จัดระเบียบของการกระทำที่มีจิตสำนึกอันเหมาะสมของเขา

เพราะฉะนั้น ในการใช้เหตุผลและในการจัดระเบียบของอารมณ์และความปรารถนาโดยอาศัยเหตุผล มนุษย์ทำหน้าที่ของตนให้เต็มบริบูรณ์ เพราะการกระทำเช่นนั้นเป็นหน้าที่ของมนุษย์โดยตรง

3. เนื่องจากชีวิตของการอยู่ดีกินดีมีความสมบูรณ์ในตัวเองและเป็นชีวิตที่พึงพอใจทุกอย่าง ซึ่งหมายถึงหน้าที่ของมนุษย์ผู้ที่มีชีวิตเข้าถึงความดีสูงสุดและนี่เท่ากับเป็นการกล่าวว่า "เขามีคุณธรรม"

4. การอยู่ดีกินดีไม่ใช่เป็นคุณธรรมที่เราบรรลุได้ในชั่วขณะหนึ่งและต้องการการทำความเข้าใจไปตลอดชีวิตของมนุษย์เริ่มตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เพราะมีคำอุปมาอยู่ว่า นกนางแอ่นตัวเดียว หรือวันเดียวไม่สามารถที่จะทำให้เกิดฤดูดอกไม้ผลิได้ ดังนั้นวันหนึ่งหรือระยะเวลาอันนั้นไม่สามารถสร้างคนให้มีความสุขได้ (การอยู่ดีกินดี)

จากข้อคิดเห็นอันนี้จึงเป็นอันว่าคำจำกัดความของคำว่า "การอยู่ดีกินดี" หรือความดีของมนุษย์ก็คือ "หน้าที่หรือกิจกรรมของดวงวิญญาณที่ประกอบด้วยคุณธรรมในชีวิตที่สมบูรณ์"

กิจกรรมอันนี้ต้องเชื่อฟังต่อเหตุผล ดังนั้น เราจึงเข้าใจกันว่ากระบวนการที่ไร้จิตสำนึกมีการเจริญเติบโตจึงเป็นเพียงทัศนะหนึ่งเท่านั้น และเป็นลักษณะบางส่วนแห่งดวงวิญญาณของมนุษย์ที่มีอารมณ์และความปรารถนา ซึ่งอย่างไรก็ตามก็ยังเป็นแบบของวิญญาณหรือจิตที่เรารับรองกันเป็นส่วนประกอบกันขึ้นเป็นการอยู่ดีกินดี คือตราบเท่าที่ลักษณะเหล่านั้นยอมจำนนต่ออำนาจของเหตุผล

คำจำกัดความที่ได้ให้ไว้เป็นแบบอย่างเช่นนั้น เพราะว่าเราไม่ได้กำหนดเนื้อหาของคุณธรรมเรื่องการอยู่ดีกินดี ที่มีปัญหาที่เราต้องพิจารณากันก็คือว่าอะไรคือธรรมชาติของคุณธรรมซึ่งนำไปสู่คุณธรรมเรื่องการอยู่ดีกินดี

ก่อนอื่นเราควรทำความเข้าใจกับคำว่า "คุณธรรม" (Virtue) เสียก่อน

คุณธรรม คืออะไร?

คุณธรรม คือสิ่งกลาง ๆ ระหว่างความพอเหมาะพอดีกับกับความเกินพอดี เช่นความกล้าหาญเป็นสิ่งกลาง ๆ ระหว่างความบ้าบิ่นและความขี้ขลาด ความเอื้อเฟื้อเป็นสิ่งกลาง ๆ ระหว่างความฟุ่มเฟือยกับความตระหนี่ ความสุภาพเป็นสิ่งกลาง ๆ ระหว่างความขี้อายกับความไร้ยางอาย สิ่งกลาง ๆ นี้เป็นคุณธรรมสากลหรือ? ไม่เป็นคุณธรรมสากล เพราะการกระทำบางอย่างเช่น ความประสงค์ร้าย ความริษยา การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ เป็นต้น เป็นความชั่วในตัวเอง ไม่ว่าจะมากหรือน้อย สิ่งกลาง ๆ ก็ไม่เหมือนกัน สำหรับคนแต่ละคนและในทุกสถานการณ์แต่สิ่งกลาง ๆ นั้นใช่ว่าจะไม่มีมาตรฐานสำหรับวัดการกระทำใด ๆ ตัดสินได้โดยคนดีหรือคนที่มีจิตใจเป็นธรรม เพราะคนดีเป็นมาตรฐานและเป็นเครื่องวัดสิ่งทั้งปวง

3. การจำแนกคุณธรรม

คำว่า คุณธรรม ตามตัวอักษรกรีกหมายถึงคุณงามความดี มีคุณธรรมอยู่ 2 ชนิด คือ

1. คุณธรรมทางสติปัญญา รวมถึงความรู้ทั้งทางทฤษฎีและทางปฏิบัติอันเป็นส่วนของวิญญาณที่มีเหตุผล หน้าที่ของวิญญาณก็คือ การรู้และการค้นพบความจริง

2. คุณธรรมทางศีลธรรม อันเป็นส่วนของวิญญาณที่ไม่มีเหตุผล แต่ส่วนที่มีจิตสำนึกของวิญญาณมีความสัมพันธ์กันกับเหตุผล เมื่ออารมณ์และความปรารถนาอยู่ภายใต้อำนาจของเหตุผลและพร้อมกันนั้นก็ทำหน้าที่ที่เหมาะสมให้สมบูรณ์อันได้แก่การให้ความสะดวกสบายแก่กิจกรรมที่มีเหตุผล ดังนั้น ความรู้จักประมาณและความกล้าหาญจึงเป็นตัวอย่างของคุณธรรมแก่กิจกรรมที่มีเหตุผล ดังนั้นความรู้จักประมาณและความกล้าหาญจึงเป็นตัวอย่างของคุณธรรมทางศีลธรรมเพราะความรู้จักประมาณทำหน้าที่ควบคุมความปรารถนาเพื่อความเพลิดเพลินโดยเหตุผล ส่วนความกล้าหาญทำหน้าที่ควบคุมอารมณ์ที่เกิดความกลัว

4. ลักษณะของคุณธรรมทางศีลธรรม

คุณธรรมทางศีลธรรมเกิดขึ้นมาจากนิสัย คุณธรรมเหล่านั้นไม่ได้ปลูกฝังคุณภาพต่าง ๆ ไว้ให้แก่เราโดยธรรมชาติ สำหรับนิสัยก็ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงคุณภาพใด ๆ ทางธรรมชาติได้ ยกตัวอย่างเช่น ก้อนหินที่ตกหล่นอยู่ตามธรรมชาติ เราก็ไม่สามารถที่จะสร้างนิสัยให้มันลอยขึ้นมาได้โดยการโยนขึ้นครั้งแล้วครั้งเล่า

แต่อย่างไรก็ตามในมนุษย์เราก็มีความสามารถทางธรรมชาติสำหรับการแสวงหาคุณธรรมอยู่ ส่วนการแสวงหาคุณธรรมจริง ๆ นั้นสืบเนื่องมาจากนิสัย

ดังนั้น คุณธรรมทางศีลธรรมจึงตรงกันข้ามกับคุณธรรมทางสติปัญญา ซึ่งโดยทั่วไปแล้วมีอยู่ในรูปของคำสอน การกระทำที่ประกอบด้วยคุณธรรมทางศีลธรรมนั้นเป็นการกระทำโดยความจงใจ เพราะว่าเหตุผลมุ่งกระทำความเข้าใจจุดประสงค์ที่เราทราบกันอยู่ก่อนแล้วโดยความตั้งใจ เป็นอันว่า การกระทำเช่นนั้นต้องเป็นไปเพื่อสิ่งที่ดีงามและเหตุผลก็มุ่งตรงไปที่จุดประสงค์อันดีงามเช่นกัน

ถึงแม้ว่าความรู้จะเป็นสิ่งสำคัญก็ตาม แต่ก็ไม่มีอำนาจพอที่จะบังคับความประพฤติที่ถูกต้องได้ เหตุผลต้องมีประโยชน์ในการบังคับนิสัยอันเกิดจากการกระทำดีที่ซ้ำ ๆ ซาก อริสโตเติลดูเหมือนจะยืนยันว่าความสามารถพิเศษทางธรรมชาติในการแสวงหาคุณธรรมทางศีลธรรมก็มีอยู่แล้วในทุก ๆ คน และความสามารถพิเศษเหล่านี้ก็มีกำลังพอที่จะสร้างแบบของนิสัยที่ดีงามให้เกิดขึ้นได้โดยลำดับ หรือบางทีเขาหมายความว่า

เหตุผลโดยแท้จริงแล้วมีอำนาจโดยตรงในการเลือกสรรความสามารถพิเศษที่ดีที่สุดไว้สำหรับการเพาะสติปัญญา

5. คำสอนเรื่องทางสายกลาง

ตามทัศนะของเพลโต คนดีคือบุคคลผู้มีความรู้ อารมณ์และความปรารถนาซึ่งทำงานกลมกลืนกันอย่างสมบูรณ์ ไม่มีส่วนใดของวิญญาณที่จะไปกดขี่วิญญาณส่วนที่เหลือ และแต่ละส่วนก็มีกิจกรรมเป็นของตัวเอง นี้คือคำสอนข้อหนึ่งในบรรดาคำสอนทั้งหลายที่มีความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างเพลโตและอริสโตเติล เพราะคำสอนของทั้งสองท่านเกี่ยวกับเรื่อง **ทางสายกลาง** เป็นวิธีการพิเศษในการแสดงออกซึ่งความจริงอย่างเดียวกัน

ดังที่เราได้ทราบแล้ว อริสโตเติลยืนยันว่ามนุษย์ในฐานะที่เป็นมนุษย์มีหน้าที่พิเศษในการทำงานหรือกิจกรรมบางอย่างซึ่งเขาได้แสดงออกซึ่งความสำคัญที่แท้จริง และก็ได้บรรลุคุณธรรมเรื่องการอยู่ดีกินดี แต่สิ่งที่เป็นความจริงของเชื้อชาติก็เป็นความจริงของวิญญาณของปัจเจกชนด้วยเหมือนกัน และยังมีส่วนที่แตกต่างกันออกไปอีก

ทุก ๆ คนมีหน้าที่พิเศษและส่วนต่าง ๆ ของวิญญาณของเขาก็มีหน้าที่พิเศษเหมือนกัน หน้าที่เหล่านี้ เมื่อเราทำไปแล้วก็ปรากฏออกมาในรูปของการงานหรือกิจกรรมที่เหมาะสม

ทีนี้ เราก็ทราบว่าการงานที่สมบูรณ์แบบทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นงานทางด้านวิทยาศาสตร์ ศิลปะ หรือธรรมชาติก็มีลักษณะที่เป็นกลาง ๆ อยู่ระหว่างส่วนสุดโด่ง ทั้งสองคือส่วนหนึ่งเป็นส่วนเกินพอดีและอีกส่วนหนึ่งเป็นขาดความพอดี คุณงามความดีทุกชนิดมีลักษณะเป็นกลาง ๆ และนี้ก็เป็นความจริงของคุณธรรมทางศีลธรรม ซึ่งเป็นคุณงามความดีของมนุษย์ทั้งในขอบเขตของการกระทำและอารมณ์ ตัวอย่างเช่น ความรู้จักประมาณอยู่ระหว่างกลางการไม่บำยับบำยัง (เลยเถิด) และการเข้มงวดกวดขัน ความกล้าหาญอยู่ระหว่างกลางความขี้ขลาดและความหุนหันพลันแล่น

อันที่จริงแล้ว อริสโตเติลได้ให้คำจำกัดความของคำว่า "คุณธรรม" คือ "สภาวะทางจิตใจที่มั่นคง ซึ่งแสดงตัวเองออกมาในรูปของการกระทำที่จงใจและอยู่ระหว่างกลางความสัมพันธ์ซึ่งกำหนดโดยเหตุผลคือ บุคคลผู้มีปัญญาทางด้านปฏิบัติ อาจกำหนดคุณธรรมได้" ด้วยเหตุที่บุคคลเป็นผู้รู้จักประมาณโดยการกระทำอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้น คุณธรรมจึงเป็นชนิดหนึ่งของนิสัย

ในการให้คำจำกัดความนี้ อริสโตเติลได้พัฒนาความมุ่งหมายที่แน่นอนไว้ดังนี้

1. การกระทำความดีทางศีลธรรม เป็นการกระทำด้วยเจตนาหาใช่เพราะถูกบัง

คับไม่ คนมีคุณธรรม คือ บุคคลที่มีเหตุผลเพราะเขาเข้าถึงจุดประสงค์ที่เรายอมรับกันอย่างมีเหตุผล เพราะฉะนั้น จุดประสงค์เราต้องพิจารณาว่าเป็นสิ่งที่ดีเสียก่อน และการกระทำก็เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่สิ่งที่ดีงามด้วย

2. แนวทางของคุณธรรมมีหนึ่งส่วนแนวทางของความชั่วมีมาก ซึ่งแบ่งออกตามขั้นแห่งความเกินพอดีและความขาดพอดี

3. ทางสายกลาง ไม่ได้วางไว้เป็นกฎที่มีอยู่ก่อนเหมือนกฎทางคณิตศาสตร์ และบุคคลผู้มีความชำนาญในทางปฏิบัติย่อมรู้จักดีว่าเป็นความประพฤติที่ถูกต้อง

ต่อไปนี้เป็นตารางแสดงคำสอนที่ว่า คุณธรรมเป็นทางสายกลางระหว่างส่วนสุดโต่งทั้งสองในการกระทำหรือในอารมณ์

ทางตัน	**ทางเจริญ**	**ทางเสื่อม**
ความหุนหันพลันแล่น	ความกล้าหาญ	ความขี้ขลาด
ความเสเพล	ความรู้จักประมาณ	ความเฉื่อยชา
ความฟุ่มเฟือย	ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่	ความตระหนี่
อารมณ์ไม่ดี	อารมณ์ดี	การตกเป็นทาสของอารมณ์
การประจบสอพลอ	ความสุภาพ	ความหยาบคาย

อริสโตเติลได้ชี้ให้เห็นว่าการกระทำทุก ๆ อย่างของมนุษย์มีการสิ้นสุดลงบ้างเหมือนกัน แต่เป็นไปในลักษณะลูกโซ่ การกระทำอีกอันหนึ่งก็เพื่อได้รับผลอีกอันหนึ่ง ผลอันนี้ก็ทำให้เราได้รับผลอันอื่นต่อๆกันไปเขาจึงได้ตั้งปัญหาขึ้นมาว่าอะไรเล่า? คือความดีอยู่ที่การกระทำอันไหน? เขาได้ตอบปัญหานี้โดยชี้ให้เห็นว่าจุดหมายของสิ่งต่าง ๆ ในจักรวาลย่อมมีความสมบูรณ์ในตัวเอง สิ่งหนึ่งย่อมแตกต่างกับอีกสิ่งหนึ่ง และย่อมมีทั้งปัญญาและความสามารถ ดังนั้น สิ่งที่เป็นความดี ก็เมื่อมันได้มีความสมบูรณ์อย่างเต็มที่ของปัญญาและความสามารถ ด้วยเหตุนี้ ความสนใจอันที่จะส่งเสริมตนเอง จึงเป็นความดีสูงสุด เป็นจุดหมายที่ทุกคนควรกระทำตามความคิดเห็นของอริสโตเติล

---

* อริสโตเติลได้ให้ข้อสังเกตว่า คำสอนเรื่องทางสายกลางของเขาตรึงเครียดเกินไป เราอาจกล่าวได้ว่า คำสอนนี้เป็นเครื่องหมายที่บ่งถึงคุณธรรมมากกว่าคำจำกัดความที่แน่นอน ดังนั้นจึงไม่มีคำสอนเรื่องทางสายกลางในการประพฤติผิดทางกาม หรือการฆาตกรรมหรือการลักขโมย เราอาจวิจารณ์ได้ว่า ความชั่วเหล่านั้นเกิดมาจากอารมณ์ที่เกินพอดี เช่น ความเสเพล ความโกรธ ความพยาบาท หรือความโลภ

อนึ่ง ลักษณะอันสำคัญของมนุษย์คือ เหตุผล ดังนั้น ความดีอันสูงสุดของมนุษย์คือการส่งเสริมเหตุผลของตนให้สมบูรณ์ขึ้น อริสโตเติล กล่าวว่า สิ่งนี้แหละจะนำความสุขมาให้ เมื่อเหตุผลของมนุษย์ได้รับการส่งเสริมจนสมบูรณ์เต็มที่แล้วความสุขก็ตามมา

แต่เนื่องจากเพลโตก็สอนเหมือนกันว่า เหตุผลเป็นเพียงส่วนหนึ่งของมนุษย์ เพราะมนุษย์ยังมีความรู้สึก ความต้องการและความกระหายอีกด้วย เพราะฉะนั้น ชีวิตที่มีเหตุผลจึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งในส่วนย่อยทั้งหมด ซึ่งต้องทำให้ประสานกันทั้งหมด โดยเหตุผลเป็นผู้ควบคุมความรู้สึก ความปรารถนาต้องคอยเชื่อฟังจุดมุ่งหมายของชีวิตมนุษย์ก็คือ การแสดงออกอย่างมีเหตุผลทางความรู้สึกและความปรารถนา

การแสดงออกอย่างมีเหตุผลคืออะไร? อริสโตเติลสอนว่า มันประกอบด้วยทางสายกลาง เช่น ความกล้าหาญ ก็เป็นเรื่องต้องคิดว่า เป็นเหมือนทางระหว่างความหวาดกลัวและความกล้าอย่างมุทะลุดุดัน คนดีคือผู้ที่ดำรงชีวิตตามทางสายกลาง ไม่กระทำไปในทางส่วนสุดโต่งต้องอยู่ระหว่างกลางของส่วนสุดโต่งทั้ง 2 ประการ

ดังนั้น การมีชีวิตที่ดีตามความคิดเห็นของอริสโตเติลก็คือ มนุษย์ต้องทำให้สิ่งหนึ่งสมบูรณ์อย่างเต็มที่ คือ เหตุผล มนุษย์เช่นนี้จะได้ชื่อว่าเป็นผู้ดี เป็นผู้ยุติธรรม เป็นผู้รู้จักยั้งคิดและสามารถให้ตัวอย่างอันดีของชีวิตแก่บุคคลอื่นและเขาจะกระทำสิ่งเหล่านี้ก็ด้วยการกระทำที่มาจากส่วนลึกของหัวใจทีเดียว

อริสโตเติลได้เขียนไว้ว่า **"คุณงามความดีเป็นนิสัยประการหนึ่งที่จะส่งเสริมให้มีความมุ่งหมายหรือการเลือกอย่างตั้งใจทำ ประกอบด้วยแนวทางอันมีอยู่ในตนเอง และทำการตัดสินใจด้วยเหตุผล"**

6. คนที่มีความสุข คือคนเช่นไร?

คนที่มีความสุขคือ คนที่มีคุณธรรมประจำใจ โดยปฏิบัติตามทางสายกลางในกระบวนการกระทำทุกอย่าง การคิดทุกอย่าง และอารมณ์ทุกขณะ คนเราอาจจะทำหน้าที่ของตนมากเกินไปหรือทำหน้าที่ได้ถูกต้องจริง ๆ ตัวอย่างเช่น เมื่อคนมีหุ้นส่วนค้าขายกับคนอื่น เขาอาจจะเป็นคนสุรุ่ยสุร่าย และอาจจะทำหน้าที่มากเกินไป หรือกลายเป็นคนขี้ตระหนี่และย่อหย่อนในหน้าที่ในทุกกรณี ชีวิตที่มีเหตุผลคือ ชีวิตที่อยู่ในสายกลางและคนที่มีเหตุผลก็คือคนที่ไม่ได้ทำอะไรมากนัก หรือไม่ค่อยได้ทำอะไร แต่เป็นคนรู้จักประมาณในการทำงานทุกอย่าง คนมีคุณธรรมจะเป็นคนไม่เกินพอดี ทั้งไม่ขาดความพอดี (คือมีความพอดี รู้จักประมาณ) แต่เป็นคนปกติโดยความยุติธรรมและโดยเหตุผลเขาจะทำสิ่งที่ดีงามต่อคนที่ดีทั่วไป ตามความพอเหมาะพอดี พร้อมกับมีเจตจำนงอันบริสุทธิ์ในทางที่ถูกต้อง เขาจะมีความพออกพอใจในเมื่อได้ปฏิบัติดีต่อคนอื่น แต่เขาจะมีความรู้สึกเหนียมอายในเมื่อผู้อื่นได้ให้ความ

เคารพยกย่องแก่เขา เพราะว่ามันเป็นสัญญลักขณ์แห่งความรู้สึกว่าคนดี (ปมเขื่อง) ในการที่จะให้ความเมตตากรุณา แต่เป็นปมด้อยที่จะรับความเคารพยกย่อง คนที่มีคุณธรรมได้แก่คนที่มีจุดเด่น จะเป็นคนไม่เห็นประโยชน์เพื่อตน คือเห็นประโยชน์คนอื่นเป็นที่ตั้ง เพราะว่าเขาถือว่าเป็นผู้ฉลาดพอ เขาจะไม่กล่าวติเตียนคนอื่นแม้กระทั่งศัตรูของเขา และเขาจะลืมความเจ็บปวดรวดร้าวในดวงใจทั้งหมด

กล่าวโดยสรุป เขาจะเป็นเพื่อนที่ดีสำหรับคนอื่น ๆ ก็เท่ากับว่าเขาจะเป็นเพื่อนที่ดีที่สุดของเขาเอง นี้คือลักษณะของคนที่เป็นแบบอย่างในจริยศาสตร์ของอริสโตเติล ความเป็นผู้รู้จักประมาณในชีวิตที่ไม่เห็นแก่ตัวของเขา เป็นชีวิตที่เข้าถึงความเห็นตัวว่ามีโทษอย่างไรตามความเป็นจริง เพราะว่ามนุษย์เราไม่ใช่ว่าอยู่ในโลกนี้อย่างโดดเดี่ยว แต่ต้องอยู่ในสังคม ความดีทุกชนิดที่เรากระทำไว้ย่อมให้ผลแก่เราไม่เร็วก็ช้า

หลักคำสอนเรื่องทางสายกลางก่อให้เกิดหลักการแห่งความซื่อสัตย์ทางด้านจิตใจ อันจะนำมาซึ่งความสุขความเจริญแก่มนุษย์อย่างแท้จริง ศิลป์และศาสตร์ทุกชนิดย่อมเป็นสิ่งที่เราเรียนรู้ได้และสอนกันได้ เหมือนกับการกระทำการเลือกสรรทางศีลธรรมและจุดมุ่งหมายเป็นสิ่งที่เราคิดกันและบัญญัติขึ้นมาได้ เป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องกระทำเอาไว้ประดับชีวิต

ตอนนี้เรามาพูดถึงความสำคัญแห่งความดี (ความสุข) คนเราย่อมมีความคิดอันแกิดจากแบบอย่างต่าง ๆ กันของชีวิต เช่นโดยธรรมดาแล้วเราอาจจะคาดคะเนว่าสิ่งที่เราคิดว่าเป็นความเพลิดเพลินกลายเป็นสาระสำคัญแห่งชีวิตที่มีความสุข อันเกิดจากประสาทสัมผัส เพราะว่ามีชีวิตอยู่ 3 ระดับ คือ

1. ชีวิตซึ่งเราพอจะเห็นได้อย่างเด่นชัด คือชีวิตประจำวันที่เราต้องเอาใจใส่อยู่เสมอ
2. ชีวิตที่กำลังเป็นไปในสังคม
3. ชีวิตที่ต้องการความสงบ

ทีนี้ เรากลับมาพูดถึงความดีที่เรากำลังแสวงหาว่า ความดีเป็นอย่างไร เราจะเห็นได้จากการกระทำและศิลปะในแง่ต่าง ๆ คือความดีมีอยู่หลายอย่าง เช่น ความดีเกิดจากการรักษาศิลปะ ความดีเกิดจากการได้รับชัยชนะในสงคราม แล้วอะไรเล่าคือ ความสำคัญแห่งความดีในแต่ละแง่ การกระทำและการเลือกทางศีลธรรมทุกชนิด ย่อมมีจุดมุ่งหมายในตัวเอง เช่น การสร้างบ้านก็ต้องการที่อยู่อาศัย การรบก็ต้องการชัยชนะ ฯลฯ เพราะว่าในทุกกรณีคนเราทำทุกอย่างไปก็ด้วยเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี

สำหรับจุดประสงค์ในการทำความดีมีอยู่มาก และในบรรดาจุดประสงค์เหล่านี้ เราต้องเลือกเฉพาะที่คนอื่นเห็นด้วยและยอมรับว่าดีด้วย ดังนั้น จึงเป็นอันว่าจุดประสงค์นั้นมีมากจนไม่สิ้นสุด แต่ความดีที่สำคัญนั้นมีจุดประสงค์ที่แน่นอนและตายตัวในบางสิ่งบาง

อย่าง และความดีที่สำคัญนี้เป็นสิ่งที่ต้องแสวงหาความสุขโดยธรรมชาติก็เป็นสิ่งที่เราต้องคิดหาด้วยเหมือนกัน ทั้งนี้ ก็เพราะว่าความสุขโดยธรรมชาติ เราต้องเลือกเพื่อเป็นประโยชน์แก่เราเอง ส่วนเกียรติยศ ชื่อเสียง สติปัญญา ความเพลิดเพลิน เป็นสิ่งที่เราต้องเลือกเอาไว้เพื่อเป็นประโยชน์แก่เราเองอย่างแท้จริง เพราะเป็นสิ่งประเสริฐ แต่การที่เราเลือกคุณสมบัติเหล่านี้ โดยเห็นว่าเป็นไปเพื่อความดี เพราะว่า เราจะมีความสุขอยู่ได้ก็โดยอาศัยคุณสมบัติเหล่านี้ เป็นอุปกรณ์ในการแสวงหาความสุขให้แก่ชีวิตของเรา

ความดีโดยทั่วไป เราพอแบ่งออกไปได้ 3 ชนิด

1. ความดีภายนอก เช่น เกียรติยศ ชื่อเสียง ฐานะทางสังคม ฯลฯ
2. ความดีทางวิญญาณ เช่น สติปัญญา คุณธรรม ความสุข ฯลฯ
3. ความดีทางร่างกาย เช่น ความเป็นผู้มีรูปร่างสวยงาม ความเป็นผู้มีสุขภาพดี ฯลฯ

ความดีเหล่านี้ โดยสรุปแล้วเป็นความดีทางวิญญาณ ความดีชนิดนี้เรียกว่าความดีชั้นพิการกระทำและการปฏิบัติก่อให้เกิดความสุข และการกระทำ การปฏิบัติ เหล่านี้เป็นหน้าที่ของวิญญาณโดยเฉพาะ

7. คุณธรรมพิเศษ 4 ประการ ของอริสโตเติล

1. ความรู้จักประมาณ (Temperance)
2. ความกล้าหาญ (Cousage)
3. ความยุติธรรม (Justice)
4. มิตรภาพ (Friendship)

คุณธรรมทั้ง 4 ประการเหล่านี้ ถือว่าเป็นคุณธรรมที่สำคัญในจริยศาสตร์ของอริสโตเติล แต่มีความหมายแคบมากกว่าในจริยศาสตร์ของเพลโต

1. ความรู้จักประมาณ อริสโตเติลหมายถึง ความพอเหมาะพอดีในการแสวงหาความเพลิดเพลินทางกาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเพลิดเพลินเหล่านั้นมีอยู่ในสัตว์ชั้นต่ำ การรู้จักบังคับใจมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับความรู้จักประมาณ แต่มีความแตกต่างจากความรู้จักประมาณ เพราะข้อเท็จจริงที่ว่า คนที่รู้จักการบังคับใจมีความปรารถนารุนแรง ส่วนคนที่รู้จักประมาณไม่มีความปรารถนาเช่นนั้น และสามารถอยู่เหนือความปรารถนาเหล่านั้นโดยสิ้นเชิง เพราะฉะนั้น การรู้จักบังคับใจนี้จึงเป็นคุณธรรมที่ด้อยกว่า

2. ความกล้าหาญ อยู่ท่ามกลางระหว่างความขี้ขลาดและความหุนหันพลันแล่น ความกล้าหาญเราจะรู้ได้เมื่อเวลามีอันตรายหรือเวลามีภัย เช่นในยามสงครามเราต้องการคุณธรรมข้อนี้มาก

3. ความยุติธรรม ความยุติธรรมในที่นี้แบ่งออกได้เป็น 2 ประการ คือ

1) การที่ประเทศชาติยินยอมให้เกียรติยศและสิทธิอื่น ๆ แก่พลเมืองทุกคนเท่าเทียมกันเป็นการส่งเสริมชุมนุมชนให้ตั้งอยู่ในความเจริญ เรียกว่าการให้ความยุติธรรม

2) ความยุติธรรม อาจได้มาทั้งทางกฎหมายและจากผู้บริหาร ความยุติธรรมเป็นความดีของผู้ปกครองที่รักษาทวยราษฎร์ในครอบครอง ซึ่งท่านก็จำต้องให้ความยุติธรรมแก่ตัวท่านเองและครอบครัวของท่านอยู่แล้วเหมือนกัน สำหรับประเทศความยุติธรรมจึงจำต้องกำหนดไว้อย่างแน่นอน การกระทำที่ถูกต้องย่อมมาจากนิสัยที่ดีงาม ผู้มีนิสัยรักความยุติธรรมอยู่แล้วย่อมรู้สึกว่าเป็นการยากมากที่จะทำสิ่งใดที่ปราศจากความยุติธรรม

4. มิตรภาพ เป็นเรื่องที่นักปรัชญากรีกชอบถกเถียงกันมาก อริสโตเติลถือว่า มีมิตรภาพอยู่ 3 แบบ คือ

1) มิตรภาพที่เกิดจากความมีประโยชน์

2) มิตรภาพที่เกิดจากความเพลิดเพลิน

3) มิตรภาพที่เกิดจากความดี

มิตรภาพที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล ความรักซึ่งกันและกันอาจเกิดจากการตอบแทนอันนำมาซึ่งความมีประโยชน์ ความเพลิดเพลินและความดี การมีมิตรภาพแท้นั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้โดยยาก เพราะมิตรภาพที่แท้จริงนั้นมีอยู่แต่ในระหว่างผู้ที่มีคุณลักษณะอย่างเดียวกัน

8. ประเภทของมิตรภาพ

1. มิตรภาพระหว่างผู้ที่ไม่เท่าเทียมกัน
2. มิตรภาพระหว่างบิดามารดาและบุตร
3. มิตรภาพระหว่างเจ้านายและผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา
4. มิตรภาพระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย

มิตรภาพเกิดจากการรักใคร่ชอบพอใจอีกฝ่ายหนึ่งมากกว่าถูกอีกฝ่ายหนึ่งรัก แต่คนโดยมากมักชอบให้คนอื่นรักตนมากกว่ารักคนอื่น มิตรภาพคือการแลกเปลี่ยนชนิดหนึ่งหรืออีกอย่างหนึ่งก็คือการตอบแทนระหว่างกัน แต่การตอบแทนนั้นจะตราเป็นกฎใช้อย่างแน่นอนหาได้ไม่

การแตกร้าวอาจเกิดได้ง่ายในเมื่ออีกฝ่ายหนึ่งปฏิบัติตัวให้ชั่วช้าลงหรือเพิ่มความหยิ่งยิ่งขึ้นกว่าเดิม แต่อย่างไรก็ตามมิตรภาพอาจคงอยู่ได้เหมือนกันถ้าหากฝ่ายที่ผิดพลาดไปนั้นรู้สึกตัวและขอโทษกับอีกฝ่ายหนึ่งเสีย

มีปัญหาอยู่ว่า ทำไมมิตรภาพระหว่างผู้ที่เรารักจึงแน่นแฟ้นกว่ามิตรภาพระหว่างเรากับผู้ที่รักเรา ซึ่งอาจตอบได้ง่ายที่สุดโดยเหตุผลที่ว่ามนุษย์ย่อมรักถนอมสิ่งที่เขาประกอบ

ขึ้นมากกว่าสิ่งที่เขาไม่ได้ประกอบขึ้น บิดามารดาย่อมรักบุตรของตนเช่นไร นักศิลปินย่อมรักภาพที่คนเขียนหรือแกะสลักขึ้นเช่นนั้นเหมือนกัน

นับว่าเป็นความจริงที่ว่า คนดีอยู่แล้วย่อมจำเป็นต้องมีเพื่อน ชีวิตของผู้มีเกียรติสูง ถ้าหากขาดเพื่อนเสียแล้วก็เหมือนกับขาดความสมบูรณ์ไปส่วนหนึ่ง มิตรภาพจึงจำเป็นสำหรับทุกคนที่จะทำตนให้สมบูรณ์จริง ๆ

อนึ่ง มิตรภาพก็เป็นสิ่งสำคัญต่อคุณธรรมเรื่องความอยู่ดีกินดีเหมือนกัน เพราะมนุษย์โดยธรรมชาติแล้วเป็นสัตว์สังคม การใช้คุณธรรมข้อนี้จึงเป็นบ่อเกิดกิจกรรมที่ดีงามหลายอย่าง มิตรภาพเป็นความดีภายนอกที่สำคัญที่สุด ชีวิตโดยสาระสำคัญแล้วเป็นสิ่งที่ดีงาม สำหรับคนดีและการมีเพื่อนที่ดีงามก็เท่ากับเป็นการเพิ่มคุณธรรมเรื่องการอยู่ดีกินดีให้แก่ตนเองโดยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชีวิตซึ่งก่อให้เกิดคุณธรรมเรื่องการอยู่ดีกินดีแก่คนอื่นด้วย

9. การรักตนเองและการรักคนอื่น

อริสโตเติลได้ให้ข้อสังเกตว่า ข้อตัดสินทางศีลธรรมตามประเพณีนั้น ติเตียนการรักตนเองว่าเป็นความชั่ว อันที่จริงแล้วมนุษย์ทุกคนพยายามแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเองเป็นสำคัญ และมีเหตุผลอยู่ว่ามนุษย์ควรรักตนเองให้มากที่สุด

คนชั่วมีความรักเฉพาะอัตตาที่ไม่มีเหตุผลและเขาถือทรัพย์สมบัติ เกียรติ ความเพลิดเพลินทางร่างกายและสิ่งอื่น ๆ เป็นสำคัญ ซึ่งทำให้อัตตาชั้นต่ำมีความเอิบอิ่ม ส่วนคนดีย่อมมีความรักอัตตาส่วนที่มีเหตุผล ซึ่งเป็นตัวนำที่เหมาะสมและทำหน้าที่ตัดสินการกระทำของมนุษย์

เพราะฉะนั้น บุคคลผู้รักตนจริง ๆ จึงเชื่อฟังเหตุผล ความรักการกระทำที่ประเสริฐย่อมเหนือกว่าสิ่งทั้งปวง เขารับใช้คนอื่นและตนเองและพร้อมกันนั้นก็จะเสียสละทรัพย์สมบัติและแม้กระทั่งชีวิตเพื่อคนอื่น ถ้าการบรรลุความดีที่แท้จริงต้องการการเสียสละเช่นนั้น แต่คนชั่วเป็นศัตรูต่อตนเองและคนอื่นด้วย เพราะว่าเขามีความอิ่มใจกับอัตตาชั้นต่ำซึ่งเป็นเพียงส่วนหนึ่งของอัตตาที่มีเหตุผลทั้งหมดและเป็นอัตตาที่ผิดจริง ๆ

10. ความรู้และคุณธรรม

โสเครตีสยืนยันว่า คุณธรรมเป็นอันเดียวกันกับความรู้แจ้ง ทางด้านปฏิบัติคือ หมายถึงความรู้ที่นำมาใช้ในการกระทำ อริสโตเติลยอมรับว่าอันที่จริงแล้วคุณธรรมและความรู้แจ้งเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออกแต่เขาคัดค้านว่า คุณธรรมและความรู้แจ้งไม่ได้เป็นอันเดียวกัน เพราะว่าคุณธรรมเมื่อปราศจากองค์ประกอบทางด้านสติปัญญา แล้วก็เป็นเพียงคุณธรรมทางธรรมชาติ หรือสัญชาตเวดเท่านั้น ไม่ใช่เป็นคุณธรรมทางศีลธรรม ด้วยเหตุนี้

คุณธรรมทางศีลธรรมจึงถูกจำกัดอยู่แต่ความปรารถนาชั้นรองทางนิสัยและอารมณ์ที่มีต่อเหตุผล บุคคลผู้มีความรู้แจ้งทางด้านปฏิบัติชื่อว่ามีคุณธรรมทางศีลธรรมทุกข้อด้วย เพราะว่าความรู้แจ้งทางด้านปฏิบัติในรูปที่สมบูรณ์แบบถูกสร้างขึ้นโดยการกระทำที่ประกอบด้วยคุณธรรม และจะนำไปสู่การกระทำที่เหมาะสมอีกด้วยโดยนิสัยที่มีอยู่ก่อนแล้ว

อริสโตเติลดูเหมือนจะเห็นด้วยกับโสเครตีสที่ว่า บุคคลผู้ที่รู้ว่าอะไรถูกต้องจริง ๆ ไม่สามารถรู้ได้ แต่ทำถูกต้อง บุคคลผู้ไม่รู้จักบังคับใจเมื่อเป็นอิสระจากอารมณ์ยั่วยวนก็มีความรู้สึกว่าเขาควรควบคุมความปรารถนา ของเขา ความปรารถนาของเขาอาจเกิดขึ้นในอารมณ์ที่รุนแรงเกี่ยวกับการเอาชนะทัศนะเหล่านี้หรือความรู้สึกทั้งหลาย ถึงแม้ว่าทัศนะเหล่านั้นไม่เคยกำจัดความรู้ที่แท้จริง เมื่อเห็นว่าลงรอยกันกับคำสอนเกี่ยวกับคุณธรรมของเขา อริสโตเติลอาจกล่าวเสริมได้ว่านิสัยและความรู้เป็นสิ่งสำคัญต่อคุณธรรมทางศีลธรรม แต่ความโน้มเอียงของเขาในการถกเถียงปัญหานี้ก็คือการปรับปรุงความคิดเห็นของโสเครตีสและเพลโตให้เข้ากันได้ คือว่าความรู้ที่แจ่มแจ้งย่อมมีเจตจำนงและมีสติปัญญา

อย่างไรก็ตามอริสโตเติลยอมรับว่าบุคคลผู้ไม่รู้จักบังคับใจอาจจะมีความรู้เกี่ยวกับหลักการทั่ว ๆ ไปของการกระทำที่ถูกต้อง (เช่น การเกินพอดีเป็นสิ่งไม่ดี และการรู้จักประมาณในการแสวงหาความสุขเป็นสิ่งที่ดี) แต่ความปรารถนาบังคับเขาให้เข้าใจความหมายของหลักการทั่ว ๆ ไปผิดในกรณีทั่ว ๆ ไป

11. ชีวิตในอุดมคติ

อริสโตเติลได้ให้คำจำกัดความของคำว่า Well-Being เป็นกิจกรรมของดวงวิญญาณที่มีเหตุผล เหมือนกันกับคุณธรรมที่นี่โดยทั่ว ๆ ไป คุณธรรมคือคุณภาพที่สามารถทำให้ผู้ที่มีกระทำหน้าที่อันสมควรได้ดี เพราะฉะนั้น กิจกรรมที่มีเหตุผลจึงเป็นหน้าที่อันสูงสุดแห่งวิญญาณของมนุษย์ เป็นอันว่าคุณธรรมทางศีลธรรมมีรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งเหตุผลสร้างขึ้นให้แก่ปัจเจกชนในฐานะที่เป็นวิธีการนำไปสู่กิจกรรมเสรี แต่รูปแบบเหล่านี้มิได้ถูกสร้างขึ้นโดยเหตุผลอย่างเดียว บางส่วนเกิดขึ้นจากเงื่อนไขที่แท้จริง เงื่อนไขเหล่านี้เป็นโครงสร้างทางร่างกายและจิตใจ โดยเฉพาะของปัจเจกชนและโครงสร้างของสังคมที่เขาเป็นเจ้าของโดยสมบูรณ์

ดังนั้น เหตุผลจึงพยายามที่จะจัดระเบียบความปรารถนาและความรู้สึกซึ่งเกิดจากร่างกายและวิญญาณส่วนที่ไม่มีเหตุผล และเหตุผลก็แสวงหาลู่ทางที่จะสร้างความกลมกลืนทางสังคมให้เกิดขึ้นเผื่อว่าความขัดแย้งของปัจเจกชนที่เกิดพร้อมกันอาจไม่ขัดขวางหน้าที่ของเหตุผลก็ได้ ดังนั้น คุณธรรมทางศีลธรรมจึงเป็นแบบซึ่งเหตุผลเป็นผู้สร้างระเบียบให้แก่วิญญาณของปัจเจกชนและสังคมหรือรัฐ ก็ประกอบด้วยวิญญาณของปัจเจกชน

เป็นอันว่า คุณธรรมทางศีลธรรมจึงไม่ใช่จุดมุ่งหมายในตัวเอง แต่เป็นเพียงวิธีการ

ซึ่งเหตุผลรับเอามาใช้เพื่อที่จะได้มาซึ่งอิสระภาพ คุณธรรมจึงเป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ดังนั้น ปัญหาชั้นสุดท้ายของจริยศาสตร์ยังเป็นปัญหาที่เราต้องพิจารณากันต่อไปว่าอะไร คือธรรมชาติที่แน่นอนของความดีที่สูงสุด ชีวิตในอุดมคติคือชีวิตที่ประกอบด้วยหน้าที่อันสมบูรณ์ของเหตุผล อริสโตเติลตอบว่าเหตุผลในฐานะที่เป็นหลักการ (Theoria) ซึ่งเขาหมายถึงชีวิตที่มีเหตุผลและการค้นพบความจริงนี้คือหน้าที่อันเหมาะสมของวิญญาณที่มีเหตุผล ชีวิตที่มีหลักการนั้นย่อมไม่มีอะไรมาขัดขวาง เป็นชีวิตที่มีกิจกรรมอันสมบูรณ์และเป็นชีวิตที่น่ารื่นรมย์ในระดับสูง เพราะฉะนั้น อุปสรรคต่าง ๆ ระหว่างความเพลิดเพลินและความดีในชีวิตจึงถูกทำลายไปหมดสิ้น ชีวิตจึงเป็นสิ่งที่น่าปรารถนาและมีความสมบูรณ์ในตัวเอง ด้วยเหตุนี้เราจึงควรสร้างคุณธรรมอันจะนำมาซึ่งการอยู่ดีกินดีให้เต็มบริบูรณ์ในชีวิต ชีวิตในอุดมคติจึงเป็นชีวิตที่ประเสริฐ อันที่จริงอริสโตเติลถูกบังคับให้ยอมรับว่าชีวิตที่สมบูรณ์เป็นชีวิตที่มนุษย์จะบรรลุไม่ได้ในชาตินี้ เพราะว่าชีวิตที่สมบูรณ์ไม่ต้องการเพียงแต่เสรีภาพและอิสระภาพ จากข้อผูกพันธ์ทางโลกและความลำบาก แต่ยังต้องการความเป็นอมฤตภาพของชีวิตด้วย พระเจ้าองค์เดียวเท่านั้นที่มีชีวิตเป็นอมตะ มนุษย์มีความประเสริฐบางประการและมนุษย์ควรแสวงหาชีวิตที่สมบูรณ์ในชาติหน้า ถึงแม้ว่าเขาไม่มีชีวิตเป็นอมตะ เขาก็ควรมีชีวิตอยู่เหมือนกับว่ามีชีวิตเป็นอมตะด้วยการมีเหตุผลอย่างสมบูรณ์ในการดำเนินชีวิตของตน

12. อิทธิพลของจริยศาสตร์สมัยกรีกที่มีต่อจริยศาสตร์สมัยใหม่

ระบบต่าง ๆ ของกรีกทั้งทางจริยศาสตร์และอภิปรัชญาแทรกซึมอยู่ในความคิดของชาวยุโรปทั้งหมด เพราะฉะนั้น จึงไม่น่าประหลาดใจเลยที่พบว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดระหว่างจริยศาสตร์ของฮอบส์ ผู้สร้างจริยศาสตร์สมัยใหม่ที่ไม่มีความเชื่อในพระเจ้าและจริยศาสตร์ของพวกสโตอิคและพวกเอบิคิวเรียน วิทยาศาสตร์กายภาพ จิตวิทยาและจริยศาสตร์ของฮอบส์ไม่ได้เกี่ยวข้องกับลักษณะท่าทีแห่งความคิดของกรีก ถึงแม้ว่าปรัชญาทางการเมืองจะถูกทำลายในยุคของเขาโดยวิกฤติการณ์อันรุนแรงก็ตาม จากนักปรัชญากรีกโดยเฉพาะอย่างยิ่งอริสโตเติล ฮอบส์ได้เรียนรู้ถึงความมีประโยชน์ของจิตวิทยาในฐานะเป็นเบื้องต้นของจริยศาสตร์ เพราะว่าจริยศาสตร์มีส่วนช่วยเหลือให้มนุษย์รู้จักกำหนดความประสงค์ของตนที่แน่นอนลงไป

จากพวกสโตอิคและพวกเอปิคิวเรียน ฮอบส์ได้เรียนรู้ถึงความไม่ปรารถนาที่จะใช้ผลและวิธีการของทุก ๆ ศาสตร์เป็นเครื่องกำหนดกฎต่าง ๆ ของสวัสดิการของมนุษย์ชาติ จากทัศนะอันนี้ปรัชญาของฮอบส์จึงเกี่ยวข้องอยู่ระหว่างระบบเก่า ๆ ของปรัชญากรีกและสังคมวิทยาของคองต์และเฮอร์เบอร์ตสเปนเซอร์

ยิ่งไปกว่านั้น เราจะเห็นได้ว่า ฮอบส์และพวกเอปิคิวเรียนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดอยู่มากทีเดียว ผลสำคัญแห่งวิธีการที่เด่นชัดของฮอบส์ก็คือว่าฮอบส์ได้ย้ำถึงปัญหาของจริยศาสตร์ที่สำคัญที่สุดปัญหาหนึ่งอย่างเห็นได้ชัด ปัญหานั้นก็คืออะไรเล่าเป็นเหตุจูงใจให้ปัจเจกชนมุ่งแสวงหาความดีเพื่อตนเองและเพื่อคนอื่น? เนื่องจากเพลโตและนักปรัชญากรีกอื่น ๆ ได้ยอมรับความยุ่งยากนี้เพียงบางส่วนเท่านั้น ความยุ่งยากดังกล่าวก็คือเราไม่สามารถแยกความแตกต่างระหว่างจริยศาสตร์ของคริสเตียนและจริยศาสตร์สมัยใหม่ออกจากกันได้

แม้กระนั้นก็ตามปัญหานี้ก็ยังเป็นที่น่าสนใจอยู่ในจริยศาสตร์สมัยใหม่ เพราะคำสอนทางสังคมของคริสเตียนมีว่ามนุษย์ทั้งหลายควรรักซึ่งกันและกัน

ความพยายามที่จะทำให้เราเห็นชัดถึงความแตกต่างระหว่างจริยศาสตร์ของกรีกและจริยศาสตร์สมัยใหม่ที่ไม่มีความเชื่อในพระเจ้าต้องล้มเหลวไปโดยสิ้นเชิง ทฤษฎีสมัยใหม่ยกเว้นลัทธิธรรมชาตินิยมเชิงวิวัฒนาการย่อมมีสำเนาทฤษฎีของกรีกเสมอ การใช้ศัพท์เทคนิคต่าง ๆ เช่น อัตตานิยม ประโยชน์นิยม (ลัทธิที่เห็นแก่ประโยชน์ของบุคคลอื่นเป็นสำคัญ) (Altruism) องค์ประกอบของสังคม ข้อผูกพันธ์ทางสังคม ข้อผูกพันธ์ทางจริยศาสตร์หน้าที่มโนธรรม จริยศาสตร์ทางเทววิทยาปกปิดความจริงข้อนี้

เราต้องตั้งข้อสังเกตว่าลักษณะเหล่านี้ นำมาใช้กับจริยศาสตร์บริสุทธิ์เท่านั้น หลักศีลธรรมที่เรานำมาใช้นั้นย่อมเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับเงื่อนทางสังคม ลักษณะพิเศษของชาติและปัจเจกชน ความเชื่อทางศาสนาและความเจริญของวิทยาศาสตร์ แต่ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มิได้มีผลกระทบกระเทือนต่อพื้นฐานของจริยศาสตร์บริสุทธิ์แต่อย่างใด เราต้องทำให้เห็นความแตกต่างระหว่างหลักการของจริยศาสตร์และอำนาจซึ่งสามารถทำให้เราเข้าใจหลักการเหล่านั้นได้ดี

ดังนั้น ศาสนาคริสต์จึงนิยมชมชอบความเจริญของความเห็นอกเห็นใจสากลและผลของความรักเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งเราไม่รู้ในจริยศาสตร์ของกรีก (คือคำสอนเรื่องนี้ไม่มีในจริยศาสตร์ของกรีก)

อันที่จริงแล้ว ลัทธิธรรมชาตินิยมเชิงวิวัฒนาการก็เจริญขึ้นในศตวรรษที่ 19 แต่ธรรมชาตินิยมดูเหมือนจะมีผลต่อจริยศาสตร์ประยุกต์มากกว่าจริยศาสตร์บริสุทธิ์ คือแสดงถึงทัศนะใหม่ ๆ เกี่ยวกับว่าความดีของมนุษย์เราจะบรรลุได้อย่างไร? และให้คำตอบใหม่เกี่ยวกับแหล่งกำเนิดทางประวัติศาสตร์แห่งความเชื่อทางศีลธรรมของเรา แต่ก็ไม่ได้ทำให้ปัญหาอันสุดท้ายของจริยศาสตร์ให้เปลี่ยนแปลงไป ปัญหาเกี่ยวกับลักษณะของแรงจูงใจขั้นสุดท้ายและลักษณะทั่ว ๆ ไปของความดีที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากว่ามนุษย์ชาติต่าง

จิตต่างใจ แต่ละคนก็มีความปรารถนาการอยู่ดีกินดีเป็นสำคัญ

13. ข้อผูกพันธ์ทางศีลธรรม (Moral Obligation)

ถึงแม้ว่า ความคิดเรื่องข้อผูกพันธ์ทางศีลธรรมและหน้าที่ไม่ใช่ลักษณะพิเศษสำหรับจริยศาสตร์ของศาสนาคริสต์หรือจริยศาสตร์สมัยใหม่ก็ตาม ปัญหาเกี่ยวกับแรงจูงใจข้อผูกพันธ์ทางศีลธรรมและหน้าที่ก็ยังเป็นจุดเด่นในจริยศาสตร์สมัยใหม่มากกว่าในจริยศาสตร์สมัยโบราณ พวกกรีกมักจะไม่ถามปัญหาว่าทำไมปัจเจกชนจึงควรแสวงหาความดี เพราะเขาถือว่าความรู้หรือการรับรู้เป็นแรงจูงใจให้เกิดการกระทำที่ดี ส่วนในกรณีของคนไม่มีเหตุผลหรือไม่มีศีลธรรม แรงจูงใจนี้ก็ไม่มีความหมายอะไร? และจะเป็นความสุขส่วนตัวก็ไม่ได้

ด้วยเหตุดังนั้น คำสอนของโสเครตีสจึงมีอิทธิพลในการป้องกันความคิดเรื่องข้อผูกพันธ์ทางศีลธรรมมิให้มีจุดเด่น โสเครตีสสอนว่าถ้าเรารู้ว่าอะไรเป็นสิ่งที่ดีเราก็จะรีบทำทันทีโดยไม่มีการบังคับหรือข้อผูกพันธ์ใด ๆ ถ้าเราไม่รู้เราก็ไม่สามารถทำให้ถูกต้องได้ แต่เมื่อปรากฏว่าการอยู่ดีกินดีของบุคคลไม่ได้เป็นอันเดียวกันกับการแสวงหาความดีของสังคมเชิงวัตถุประสงค์ สิ่งที่เป็นข้อผูกพันธ์ในที่นี้ก็คือมนุษย์ต้องแสวงหาความดีเชิงวัตถุประสงค์มากกว่าการอยู่ดีกินดีของเขาเอง ข้อที่ว่าความดีของสังคมเป็นสิ่งที่ดีที่สุดนั้นยอมรับโดยเพลโตและอริสโตเติล และถ้าเรื่องนี้เป็นความจริงเราต้องตกอยู่ภายใต้ข้อผูกพันธ์ทางศีลธรรมที่จะต้องปฏิบัติตาม

ปัญหาข้อยุ่งยากอันนี้อาจจะยกไว้ก่อนก็ได้ ที่นี้ข้าพเจ้าจะมีเหตุผลอย่างไรในการแสวงหาความดีซึ่งข้าพเจ้าไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน ความดีของคนอื่นเขาก็ได้รับไปแล้ว และไม่ใช่ข้าพเจ้าได้รับความดีเช่นนั้น ความดีในฐานะที่เป็นแรงจูงใจ สำหรับการกระทำของข้าพเจ้ามันเป็นเพียงสิ่งที่เราได้รับเท่านั้น เราไม่จำเป็นต้องพูดมากเกินไปว่า ปัญหาเรื่องแบบของระบบสมัยใหม่ของจริยศาสตร์บริสุทธิ์ได้พยายามแก้ไขแล้วอย่างมีเหตุผล

ฮอบส์ได้ตัดปัญหาข้อยุ่งยากนี้ออกไปอย่างกล้าหาญโดยยืนยันว่าปัจเจกชนคนเดียวไม่มีแรงจูงใจที่จะแสวงหาความดีเพื่อคนอื่น แต่ความรู้สึกสำนึกทางศีลธรรมของมนุษย์ยังไม่มีความพึงพอใจในการแก้ไขปัญหานี้

สเปนเซอร์ ถือว่าความดีทางศีลธรรมและความรู้สึกสำนึกต่อข้อผูกพันธ์ทางจริยศาสตร์เป็นผลสืบเนื่องมาจากสัญชาตเวคทางพันธุกรรม ซึ่งเหตุผลก็อยู่เหนือข้อเท็จจริงไปไม่ได้ว่าเชื้อชาติที่ไม่มีความคิดเรื่องนี้ก็ไม่มีโอกาสที่จะอยู่รอดได้

สรุปเนื้อหาสำคัญในบทที่ 6

1. จริยศาสตร์ของอริสโตเติลตามทัศนะของอริสโตเติล ถือว่าจริยศาตร์เป็นศาสตร์ที่สูงที่สุดและความดีที่สูงที่สุดในชีวิตมนุษย์คือ **ความสุข** ความสุขที่อริสโตเติลหมายถึงนั้นไม่ใช่ความเพลิดเพลิน

2. วิธีการศึกษาจริยศาสตร์ของอริสโตเติลเป็นวิธีการที่ไม่แน่นอนมีแต่ลักษณะความเป็นไปได้ อริสโตเติลถือว่าผลของจริยศาสตร์ไม่แน่นอนเหมือนวิชาคณิตศาสตร์ ผู้ที่จะตอบปัญหาทางจริยศาสตร์จะต้องเป็นผู้มีประสบการณ์ในชีวิตได้รับการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องทั่ว ๆ ไป

3. อริสโตเติลได้วิจารณ์ทฤษฎีทางจริยศาสตร์บางทฤษฎีว่าบุคคลทั่วไปมักจะมีความเข้าใจการอยู่ดีกินดีเป็นอันเดียวกันกับความเพลิดเพลิน ความร่ำรวย เกียรติยศและชื่อเสียง (นี้คือความคิดทางจริยศาสตร์พวกโซฟิสต์) แต่สิ่งเหล่านี้ตามทัศนะทางจริยศาสตร์ของโสเครตีส เพลโต และอริสโตเติล แล้ว ไม่ได้เป็นจุดมุ่งหมายปลายทางของชีวิตแต่ประการใด เพราะความร่ำรวยเป็นเพียงวิธีการดำเนินไปสู่ความอยู่ดีกินดีเท่านั้น

4. คุณธรรมเรื่องการอยู่ดีกินดีเมื่อกล่าวโดยสรุปก็คือ ความสมบูรณ์ในหน้าที่ และเป็นความดีที่ไม่มีเงื่อนไข มนุษย์มีวิญญาณ 2 ส่วน ส่วนหนึ่งเป็นวิญญาณที่มีเหตุผล ได้แก่จิตสำนึก อีกส่วนหนึ่งเป็นวิญญาณที่ไม่มีเหตุผล ได้แก่ จิตไร้สำนึก

5. คนที่มีคุณธรรมตามทัศนะของ อริสโตเติล คือคนที่มีการอยู่ดีกินดีมีการทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ไม่บกพร่อง

6. คุณธรรมเรื่องการอยู่ดีกินดีเป็นสิ่งที่เราจะต้องทำความเข้าใจไปตลอดชีวิตและการจะทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ได้นั้นต้องมีวิญญาณประกอบไปด้วยคุณธรรม

7. เรื่องคุณธรรม อริสโตเติลได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า คุณธรรมคือ สิ่งกลาง ๆ ระหว่างความพอเหมาะพอดี กับความเกินพอดี เช่นความกล้าหาญอยู่ระหว่าง ความบ้าบิ่นกับความขี้ขลาด ฯลฯ คุณธรรมตามตัวอักษรกรีก หมายถึง คุณงามความดี และได้ให้คำจำกัดความไว้อีกว่า คุณธรรม คือ “สภาวะทางจิตใจที่มั่นคง”

8. อริสโตเติล ได้จำแนกคุณธรรมออกเป็น 2 ประเภท คือ

    1) คุณธรรมทางสติปัญญา หมายถึง ความรู้ทั้งทางภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

อันเป็นส่วนของวิญญาณที่มีเหตุผล หน้าที่ของวิญญาณก็คือ การรู้และการค้นพบความจริง

2) คุณธรรมทางศีลธรรม เช่น ความรู้จักประมาณ และความกล้าหาญ ฯลฯ คุณธรรมทางศีลธรรมนั้นเกิดขึ้นมาจากนิสัยของบุคคลแต่ละคนซึ่งมีพื้นฐานแตกต่างกัน และคุณธรรมทางศีลธรรมโดยทั่วไปแล้ว อยู่ในรูปแบบของคำสอน

9. คำสอนเรื่องทางสายกลาง อริสโตเติลให้ทัศนะไว้ว่า คนดี คือ คนที่ดำเนินชีวิตตามสายกลาง เช่น มีความกล้าหาญ รู้จักประมาณ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีอารมณ์ดี และสุภาพ

10. การมีชีวิตที่ดีตามความคิดเห็นของอริสโตเติล ก็คือ มนุษย์ต้องดำเนินชีวิตไปตามหลักเหตุผล จึงจะได้ชื่อว่า เป็นมนุษย์ที่ดี เป็นผู้ยุติธรรม เป็นผู้รู้จักยั้งคิด และสามารถเป็นตัวอย่างชีวิตที่ดีแก่บุคคลอื่นได้

11. คนที่มีความสุข ตามทัศนะของอริสโตเติล คือคนที่มีคุณธรรมประจำใจ โดยปฏิบัติตามทางสายกลาง

12. อริสโตเติลได้แบ่งชีวิตไว้ 3 ระดับ คือ
    1) ชีวิตประจำวันที่เราจะต้องเอาใจใส่
    2) ชีวิตที่กำลังเป็นไปในสังคม
    3) ชีวิตที่ต้องการความสงบ

13. ความดี โดยทั่วไป แบ่งออกได้เป็น 3 ชนิด
    1) ความดีภายนอก เช่น เกียรติยศ และชื่อเสียง ฯลฯ
    2) ความดีทางวิญญาณ เช่น สติปัญญา ความสุข และคุณธรรม ฯลฯ
    3) ความดีทางร่างกาย เช่น ความเป็นผู้มีสุขภาพดี ความเป็นผู้มีร่างกายสมบูรณ์ รูปร่างสวยงาม ฯลฯ

14. คุณธรรมพิเศษ 4 ประการ ของ อริสโตเติล
    1) ความรู้จักประมาณ
    2) ความกล้าหาญ
    3) ความยุติธรรม
    4) มิตรภาพ

15. อริสโตเติลได้แบ่งมิตรภาพออกเป็น 3 แบบ คือ
    1) มิตรภาพที่เกิดจากความมีประโยชน์

2) มิตรภาพที่เกิดจากความเพลิดเพลิน

3) มิตรภาพที่เกิดจากความดี

16. ประเภทของมิตรภาพ 4 ประเภท

1) มิตรภาพระหว่างผู้ไม่เท่าเทียมกัน

2) มิตรภาพระหว่างบิดามารดา และบุตร

3) มิตรภาพระหว่างเจ้านาย และผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา

4) มิตรภาพระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย

17. ความรู้กับคุณธรรม อริสโตเติลถือว่า ความรู้กับคุณธรรมเป็นสิ่งที่ออกจากกันไม่ได้ ต้องอาศัยกันและกัน ควบคู่กันไปในกระบวนการทุกอย่าง เพราะกิจกรรมทุกอย่างต้องใช้ทั้งความรู้และคุณธรรม

18. ชีวิตในอุดมคติตามทัศนะของอริสโตเติล ชีวิตในอุดมคติคือชีวิตที่ประกอบด้วยหน้าที่อันสมบูรณ์มีหลักการและเหตุผล

19. อิทธิพลของจริยศาสตร์สมัยกรีกที่มีต่อจริยศาสตร์สมัยใหม่ เรื่องนี้นับว่าเป็นเรื่องที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ความคิดของชาวยุโรปเป็นอย่างมากที่ระบบต่าง ๆ ทางจริยศาสตร์ และทางอภิปรัชญาของกรีกได้แทรกซึมอยู่ในความคิดของชาวยุโรปทั้งหมด เช่น จริยศาสตร์ของ อริสโตเติล สโตอิค และเอปิคิวเรียน ฮอบส์ได้นำมาพัฒนาความคิดทางจริยศาสตร์ มีส่วนช่วยเหลือให้มนุษย์รู้จักกำหนดความประสงค์ของตนให้แน่นอนลงไป

นอกจากนี้ยังมีปรัชญาระบบต่าง ๆ ซึ่งได้รับอิทธิพลทางความคิดจากปรัชญาของ เพลโต เช่น ปรัชญาประโยชน์นิยม เหตุผลนิยม และสุขนิยม ฯลฯ

20. หลักจริยศาสตร์ในสมัยกรีกมีอิทธิพลทำให้คนยุโรปสมัยใหม่มุ่งแสวงหาความดีเพื่อตนเองและเพื่อคนอื่น

21. ข้อสังเกตอีกประการหนึ่ง คือหลักศีลธรรมที่เรานำมาใช้นั้น ย่อมเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับเงื่อนไขทางสังคม แต่ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มิได้มีผลกระทบกระเทือนต่อพื้นฐานของจริยศาสตร์บริสุทธิ์แต่ประการใด

22. ถ้าจะกล่าวอีกอย่างหนึ่ง คือ ปรัชญากรีกเปรียบเหมือนบาลี หรือบทโคลง บทกวีของปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่ ปรัชญาตะวันตกเกิดขึ้นมาเพื่ออธิบายปรัชญากรีกให้เด่นชัด (ความคิดเห็นของผู้เขียน)

23. ข้อผูกพันทางศีล คือ เงื่อนไขทางศีลธรรมที่ปัจเจกชนต้องปฏิบัติตามให้สอดคล้องกับความถูกต้องทางศีลธรรม เพราะจุดมุ่งหมายของมนุษย์คือการแสวงหาความดีเชิงวัตถุประสงค์มากกว่าการอยู่ดีกินดีโดยไม่พึ่งหวังอำนาจของพระเจ้าแต่อย่างใด

ประเด็นที่กล่าวมานี้ทั้งหมดเป็นประเด็นสำคัญของบทที่ 6 ซึ่งนำมากล่าวทบทวนเพื่อให้นักศึกษาเกิดความเข้าใจง่ายขึ้น

โลโกปตฺถมฺภิกา เมตฺตา
เมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลก. (ว.ธ.) (พุทธศาสนสุภาษิต)

สพฺพตฺถ ปูชิโต โหติ โย มิตฺตานำ น ทุพฺภติ
ผู้ไม่ประทุษร้ายมิตร ย่อมมีผู้บูชาในที่ทั้งปวง (ขุ.ชา. นวก.27/54)
(พุทธศาสนสุภาษิต)

มนาโป โหติ ขนฺติโก
ผู้มีความอดทนย่อมเป็นที่รักที่ชอบใจ(ของคนอื่น) (สำ.ม.) (พุทธศาสนสุภาษิต)

14. คำถาม-คำตอบ บทที่ 6

1. **ตามทัศนะของอริสโตเติล ปรัชญาสาขาไหน? ถือว่าเป็นศาสตร์สูงสุด**
   - จริยศาสตร์
2. **อะไร? คือความดีสูงสุด**
   - ความสุข
3. **ถือว่าอะไร? เป็นศาสตร์ประยุกต์ และศาสตร์บริสุทธิ์**
   - จริยศาสตร์เป็นศาสตร์ประยุกต์ คณิตศาสตร์เป็นศาสตร์บริสุทธิ์
4. **คุณธรรมเรื่องการอยู่ดีกินดี เมื่อกล่าวโดยสรุปคืออะไร?**
   - การปฏิบัติหน้าที่ให้สมบูรณ์ การมีเหตุผลและการมีคุณธรรมประจำใจ
5. **อริสโตเติลได้แบ่งวิญญาณไว้กี่ส่วน?**
   1) วิญญาณส่วนที่มีเหตุผล
   2) วิญญาณส่วนที่ไม่มีเหตุผล
6. **อริสโตเติลได้แบ่งคุณธรรมไว้อย่างไรบ้าง?**
   1) คุณธรรมทางสติปัญญา
   2) คุณธรรมทางศีลธรรม
7. **อริสโตเติลได้ให้คำจำกัดความคำว่าคุณธรรมไว้อย่างไร?**
   - คุณธรรม คือที่สภาวะทางจิตใจที่มั่นคงซึ่งแสดงตัวออกมาในรูปของการกระทำที่จงใจและอยู่ระหว่างกลางความสัมพันธ์ซึ่งกำหนดโดยเหตุผล
8. **คนที่มีความสุข คือคนเช่นไร? ในทัศนะของอริสโตเติล**
   - คนที่มีคุณธรรมประจำใจโดยปฏิบัติทางสายกลาง ในกระบวนการการกระทำการคิด การพูด และอารมณ์ทุกขณะ
9. **อริสโตเติลได้แบ่งชีวิตไว้กี่ระดับ?**
   1) ชีวิตประจำวันที่เราต้องเอาใจใส่อยู่เสมอ
   2) ชีวิตที่กำลังเป็นไปในสังคม
   3) ชีวิตที่ต้องการความสงบ
10. **ชีวิตในอุมคติ ตามทัศนะของอริสโตเติลคือชีวิตอย่างไร?**
    - ชีวิตที่มีความสมบูรณ์ในหน้าที่มีเหตุผลและมีคุณธรรม
11. **จริยศาสตร์สมัยกรีกมีอิทธิพลต่อจริยศาสตร์สมัยใหม่อย่างไร?**
    1) ระบบปรัชญาสาขาต่าง ๆ ของกรีกแทรกซึมอยู่ในความคิดของชาวยุโรปทั้งหมด
    2) จริยศาสตร์สมัยกรีกสอนให้คนมีคุณธรรมมีเหตุผล และรู้จักแสวงหาความสุขด้วย

ตนเอง โดยไม่หวังผลตอบแทนจากพระเจ้า

3) จริยศาสตร์สมัยใหม่ได้นำเอาศัพท์ทางวิชาการต่าง ๆ ของกรีกมาใช้เพื่อการอธิบายและการตีความหมายเช่น เหตุผลนิยม สุขนิยม อัตตานิยม ฯลฯ

"คนดีอยู่แล้ว ย่อมจำเป็นต้องมีเพื่อนชีวิตของผู้มีเกียรติสูง ถ้าหากขาดเพื่อนเสียแล้ว ก็ขาดความสมบูรณ์ไปส่วนหนึ่ง มิตรภาพจึงจำเป็นสำหรับทุกคนที่หวังจะทำให้ตนสมบูรณ์จริง ๆ"

(อริสโตเติล)

แบบฝึกหัดบทที่ 6

1. อริสโตเติล มีทัศนเกี่ยวกับจริยศาสตร์อย่างไร และอริสโตเติลมีวิธีการศึกษาจริยศาสตร์อย่างไร อธิบาย
2. อริสโตเติลมีความคิดทั่วไปเกี่ยวกับการอยู่ดีกินดีอย่างไร อธิบาย
3. ท่านเห็นว่า คุณธรรมเรื่องทางสายกลางของอริสโตเติล สามารถนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้หรือไม่
4. อริสโตเติลมีทัศนะเกี่ยวกับชีวิตอย่างไร และคนเช่นไร คือคนที่มีความสุข อธิบาย
5. จริยศาสตร์ของกรีกมีอิทธิพลต่อจริยศาสตร์สมัยใหม่อย่างไร อธิบาย